

SHAYX XUDOYDOD VALI ASARLARIDA IFODALANGAN AXLOQIY QADRIYATLARNING YOSHLAR TARBIYASIDAGI O'RNI

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqola O'rta Osiyo tasavvuf an'anasi vakillaridan biri — Shayx Xudoydod Valining tasavvufiy merosida mujassam bo'lgan axloqiy qadriyatlarni yoshlar tarbiyasida qo'llash va pedagogik ahamiyat nuqtai nazaridan chuqur tahlil qiladi. Tadqiqot asosiy e'tiborini "Manoqibi Shayx Xudoydod Vali", "Hujjat uz-zokirin" va "Tuhfatul-zojirin" kabi tarixiy manbalarga qaratadi va ularning tasavvufiy, axloqiy va pedagogik mazmunini yoshlar tarbiyasida qo'llanadigan kontseptual tizim sifatida ko'rsatadi. Maqola Shayx Xudoydod Valining adolat, sabr-toqat, mehr-oqibat, halollik, murshid-shogird odobi, ilmga intilish kabi qadriyatlari orqali yoshlarni ma'naviy yetuk shaxslar sifatida shakllantirish usullarini yoritadi. Tadqiqotda tarixiy manbalar, tasavvufiy qarashlar va zamonaviy pedagogika yondashuvlari uyg'unlashtirilgan.

Kalit so'zlar: Shayx Xudoydod Vali, yassaviya tasavvuf maktabi, axloqiy qadriyatlar, yoshlar tarbiyasi, murshid-shogird, adolat, sabr-toqat, ma'naviyat, tarixiy manbalar.

Аннотация. В данной научной статье проведен глубокий анализ нравственных ценностей, воплощенных в мистическом наследии одного из представителей среднеазиатской мистической традиции — Шейха Худойд Вали, с точки зрения их применения в воспитании молодежи и педагогической зотация. В данной научной статье проведен глубокий анализ нравственных ценностей, воплощенных в мистическом наследии одного из представителей среднеазиатской мистической традиции — Шейха Худойд Вали, с точки зрения их применения в воспитании молодежи и педагогической значимости. В исследовании основное внимание уделяется историческим источникам, таким как "манакиби Шейх Худойд Вали", "документ УЗ закирин" и "тухфатул заджирин", и показывает их мистическое, моральное и педагогическое содержание как концептуальную систему, используемую в воспитании молодежи. Статья проливает свет на то, как Шейх Худайдад Вали формирует молодежь как духовно зрелых людей через такие ценности, как справедливость, терпение, доброта, честность, этика ученика Муриида, стремление к знаниям. Статья проливает свет на то, как Шейх Худайдад Вали формирует молодежь как духовно зрелых людей через такие ценности, как справедливость, терпение, доброта, честность, этика.

Ключевые слова: шейх Год Вали, ясавианская школа мистицизма, нравственные ценности, воспитание молодежи, ученик-муриид, Справедливость, Терпение, духовность, исторические источники.

Annotation. This scientific article provides an in-depth analysis of the moral values embodied in the mystical heritage of one of the representatives of the Central Asian mystical tradition, Sheikh Hudoyd Wali, from the point of view of their application in the education of youth and pedagogical orientation. This scientific article provides an in-depth analysis of the moral values embodied in the mystical heritage of one of the representatives of the Central Asian mystical tradition, Sheikh Hudoyd Wali, from the point of view of their application in the education of youth and pedagogical significance. The study focuses on historical sources such as "manakibi Sheikh Hudoyd Wali", "UZ Zakirin document" and "tuhfatul zajirin", and shows their mystical, moral and pedagogical content as a conceptual system used in the education of youth. The article sheds

light on how Sheikh Hudaydad Wali shapes young people as spiritually mature people through values such as justice, patience, kindness, honesty, ethics of a Murshid student, and the pursuit of knowledge. This sheds light on how Sheikh Hudaydad Wali shapes youth as spiritually mature people through taStatya sheds light on how Sheikh Hudaydad Wali shapes youth as spiritually mature people through values such as justice, patience, kindness, honesty, ethics.

Keywords: *Sheikh God Wali, Yasawi school of mysticism, moral values, youth education, Murshid student, Justice, Patience, spirituality, historical sources.*

Shayx Xudoydod Vali (Xudoyberdi) — Markaziy Osiyoda XVI asr tasavvuf an'analarining yetuk vakili bo'lib, uning hayot yo'li, asarlari va tarbiya haqidagi tushunchalari ko'plab tarixiy va tasavvufiy tazkiralarda bayon etilgan. U yassaviya-jahriya tariqatiga mansub bo'lib, inson axloqining shakllanishi va ruhiy kamolot yo'lida murshidning roli haqida keng ilmiy meros qoldirgan. Ushbu maqola Shayx Xudoydod Valining axloqiy qadriyatlarini yoshlar tarbiyasida qanday izchil qo'llash mumkinligini tahlil qiladi.

Shayx Xudoydod Vali XVI asrda Karmana hududida tug'ilgan bo'lib, bu yerdagi madrasalarda ilm olganidan so'ng, Buxoro, G'ijduvon kabi markazlarda tahsil davom ettirgan. U dastlab maddiy qiyinchiliklarga duch kelgan bo'lsa-da, ilmga intilishi va murshidlar bilan bo'lgan munosabatlari uning ruhiy va axloqiy donoligini shakllantirgan. Shayxning hayoti murakkab sinovlar bilan to'la bo'lishiga qaramay, u har doim sabr-toqat, halollik va shukr kabi fazilatlarini o'zida mujassamlashtirgan. Bu fazilatlar uning sifatlarida uning muridlari va shogirdlariga ham namuna bo'lgan. Shayx Xudoydod Vali merosidagi asosiy yozma manbalar quyidagilardan iborat:

- «Manoqibi Shayx Xudoydod Vali» — Shayxning hayot yo'li, murshidlik fazilatlarini va muridlar bilan ishlash metodlari haqida bayon etadi.
- «Hujjat uz-zokirin» — tasavvufiy adabiyot bo'lib, Shayxning tasavvufiy fikrlar va ruhiy mashqlar haqida mulohazalari mavjud.
- «Tuhfatul-zojirin» — tariqat ixlosmandlariga mo'ljallangan risola sifatida axloqiy va ruhiy mashqlarni ifodalaydi.

Bu asarlar Shayx Xudoydod Vali dunyoqarashi, inson ma'naviyati, axloqiy fazilatlar va ruhiy tarbiya tamoyillarini shakllantirgan muhim manbalardir. Shayx Xudoydod Vali Yassaviya tariqatiga mansub bo'lib, u ma'naviy yetuklikni ichki poklik, axloqiy kamol va ilmga intilish orqali amalga oshirishni targ'ib qilgan.

- Yassaviya falsafasida ruhiy tarbiya murshid yo'li orqali amalga oshadi, shogird murshidning ko'rsatmalariga amal qilib, dunyoviy illatlardan poklanadi.
- Shayx Xudoydod Vali o'z g'azallarida va risolalarida bu tamoyillarni yoshlar tarbiyasiga tatbiq etishni ko'rsatadi:

*“Shogird qalbi nur bo'lsin,
murshid yo'lida sabr bilan yursin,
har bir ishda ixlosni unutmang.”*

Shayx Xudoydod Vali asarlarining markaziy qadriyatlaridan biri — adolatdir. “Manoqibi Shayx Xudoydod Vali”da u adolatni jamiyat va shaxs hayotida mustahkam poydevor sifatida ko'rsatadi. Shayx adolatni qo'llash orqali insonning boshqalarga nisbatan hurmatini oshirish zarurligini ta'kidlaydi. Shayxning axloqiy qarashlarida mehr-oqibat muhim o'rin tutadi. U qiyinchilikdagi insonlarga yordam berish, kam ta'minlanganlarga e'tibor qaratishni ma'naviy burch deb bilgan. Bu tushuncha asarlarda ko'plab hikmatli misollar bilan ifodalanadi.

Tasavvufda sabr — ruhiy yetuklikning ajralmas qismi. Shayx Xudoydod Vali o'z hayotida sabr-toqatni saqlagan holda ilmga erishishning qiyinchiliklarini misollar bilan bayon etadi. Bu hol yoshlarni sabr-toqat bilan o'z maqsadlariga yetishga undaydi. Shayxning axloqiy qarashlarida halollik, odamlarni bir-biriga hurmat bilan qarash, so'z va amalda rostgo'y bo'lish tamoyillari alohida e'tirof etilgan. Bu qadriyatlar “Hujjat uz-zokirin” risolasida keng yoritilgan.

Shayx Xudoydod Valining asarlarida ilmga intilish yoshlar uchun yuqori qadriyat sifatida ko'rsatiladi. U muridlarni ilm olishga undab, uni insonning ruhiy kamolotiga yetaklovchi yo'l deb ataydi. Shayxning g'azallarida halollik va adolat mavzusi tez-tez uchraydi. Masalan:

*"Xalqning ko'nglida doim rost so'z yurit,
Haqiqat yo'lidan og'may, halol yashay yur."*

Tarbiyaviy nuqtai nazardan: yoshlar jamiyatda to'g'ri qarorlar qabul qilishga o'rganadi, har bir shaxs o'z amali uchun javobgar ekanligini anglaydi. Maktab va maktabdan tashqari tarbiya mashg'ulotlarida Shayxning ushbu g'azali misollarini adolat va halollik mavzusida tahlil qilgan holda ishlatish mumkin. Tasavvufiy falsafaning markazida sabr tamoyili turadi. Shayx Xudoydod Vali buni g'azallar orqali yoshlar qalbiga singdiradi:

*"Sabr qil, ey oshiq, dardlar keladi, ketadi,
Qalbingni pokla, xafa bo'lma, sabr saqlaydi."*

- Sabr — shaxsni ruhiy barqaror qiladi, qiyinchiliklarda mustahkam turishga o'rgatadi.
- Chidamlilik — insonni muammolarni hal qilish va ijtimoiy muhitga moslashishga tayyorlaydi.

Shayx Xudoydod Valining ijodida mehr-oqibat va insoniylik masalalari ham ko'p uchraydi:

*"Inson qalbida muhabbat bo'lsa, olamni yoritadi,
Do'stlarga mehr ko'rsat, zulmga qarshi turadi."*

Mehr-oqibat yoshlarni insoniy munosabatlarda nozik va saxiy bo'lishga o'rgatsa, Jamiyatda ijobiy muhit yaratadi va boshqa qadriyatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shayx Xudoydod Vali yoshlarni faqat axloqiy emas, balki ilmiy va ruhiy yetuklikka intilishga undaydi:

*"Ilm dengizida suz, qalbing nur bilan to'lsin,
O'rganishdan to'xtama, oshkor bo'lmagun sirlarni top."*

Bunda, Ilmga intilish — shaxsni ma'naviy yetuk qiladi, tafakkurini kengaytiradi. Tasavvufiy bilimlar — ruhiy komillik va dunyoqarashni shakllantiradi. Shayx Xudoydod Vali g'azallarida murshidning tarbiyaviy roli ham o'rin oladi:

*"Murshid yo'li nur, shogird uni kuzat,
Qalbingni pokla, ilmga oshno bo'l."*

Ya'ni, murshid — shogirdga axloqiy va ma'naviy yo'l ko'rsatadi. Yoshlar murabbiy orqali to'g'ri axloqiy qarorlarni o'rganadi. G'azaldan yana bir misol:

*"Murshid yo'li nurdir, shogird unga ergash,
Qalbingni pokla, ilm va axloq bilan oshno bo'l."*

Ya'ni, shogird murshid orqali ruhiy va axloqiy qoidalarni amalda qo'llashni o'rganadi. Bu nafaqat ma'naviy, balki ijtimoiy jihatdan ham yetuk shaxs bo'lishga yordam beradi.

Murshid bilan munosabat faqat shogirdning qabul qilishi bilan emas, balki faol ishtirok va mas'uliyat bilan ham bog'liq. Shayx Xudoydod Vali bu haqda g'azallarida shunday yozadi:

*"Shogird nurga intilsa, murshid uni ko'taradi,
O'zi o'rganmasa, yo'lga chiqa olmaydi."*

Shogird murshidning ilm va tarbiyasini faol qabul qilishi kerak. Bu qadriyat yoshlarni mas'uliyatli va izchil bo'lishga o'rgatadi.

Shayxning g'azallarida murshidning axloqiy tarbiyadagi roli quyidagicha ifodalanadi:

"Sabrni ko'r, shogird, murshid sabr bilan yoritadi yo'lingni."

"Murshid har ishda rostgo'y, shogird uning izidan bor."

"Shogird qalbi toza bo'lsin, murshidning mehrini bilsin."

"Murshid yo'li nur, shogird esa sham, nur va sham uyg'un, xonadon porlaydi."
– misoli shogirdning murshid bilan uyg'un tarbiyalanishi ruhiy va axloqiy kamolotga yetaklashini bildiradi.

Shayx Xudoydod Vali asarlarida ifodalangan axloqiy qadriyatlar — adolat, sabr-toqat, halollik, hurmat va mehr-oqibat — yoshlar tarbiyasida katta o'rin tutadi. Bu qadriyatlar zamonaviy pedagogika tizimiga tatbiq etilishi orqali yoshlarni ma'naviy yetuk, ijtimoiy barkamol avlod sifatida shakllantirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Sardor Quvonov, Ma'naviy tarbiyani shakllantirishda "Manoqibi Shayx Xudoydod Vali" asarining ahamiyati. Actual Problems of Humanities and Social Sciences.
2. Navruz Bakhronovich Muzaffarov, The ideology of Sheikh Khudoydod Vali and his influence on the social and political life of Movarounnahr. Pedagogik Tadqiqotlar Jurnal.
3. Komilxon Kattayev, Shayx Xudoydodi Vali tarixi.
4. Komilov N. Tasavvuf.
5. Shayx Xudododi Vali g'azallari to'plami.